

A GYŰJTEMÉNYES MŰNEK MINŐSÜLŐ ADATBÁZIS DOGMATIKAI BEHATÁROLÁSÁNAK KÉRDÉSEI

BEVEZETÉS

A hétköznapi nyelvben „adatbázis” alatt általában számítógéppel működtetett (tehát nem papíralapon megjelenő) és jellemzően nagyszámú tartalmi elemet felsorakoztató funkcionális gyűjteményeket szoktunk érteni (lásd jogi, céges, közigazgatási, tudományos adatbázisok stb.). Ehhez képest a szerzői jog meghatározása szerinti adatbázisok valamelyest szélesebb kört fednek le. Az Sztj.¹ 60/A. § (1) bekezdése az *adatbázis* terminológiát *önálló művek, adatok vagy egyéb* (tehát lényegében nyitott felsorolású) *tartalmi elemek* gyűjteményeként határozza meg. Az Sztj. 61. §-a ráadásul meghatározza a szerzői jogi védelemben részesülő adatbázisok kategóriáját, amelyek egyúttal gyűjteményes műnek (Sztj. 7. §) is minősülnek. Ennek következtében mind az „egyszerű”, mind a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis jogi kereteinek értékelése átgondolást igényel annak érdekében, hogy a szabályozás és annak gyakorlata jobban reflektálni tudjon az adatbázisok megjelenési formáira, a gazdaság, a tudományok és a művészet körében felmerülő jogi igényekre. A vizsgálat tárgya különösen aktuális a 2020-as európai adatstratégia² fényében, amelynek számos téren felmutatott új megközelítése az adatbázisok szabályozását is jelentősen érinti. Az adatbázisokkal kapcsolatos jelenleg elképzelhető, és jellemzően a szerző/előállító részéről felmerülő védelmi igények elsősorban szerzői jogi területeket érintenek, emellett azonban gyakran felmerül az adatvédelmi szabályok alkalmazása is.³

A tanulmány elsősorban a terminológiai elhatárolás kérdéseit kívánja feltérképezni, melyre tekintettel erősen gyakorlatorientált fókusszal közelíti meg a témát. A jogszabályi terminológiát tekintve az Sztj. rendszerét veszi alapul tekintettel arra, hogy a szerzői jogi

* Adatbiztonsági és adatvédelmi szakjogász, ügyvédjelölt.

¹ 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról.

² A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának (európai adatstratégia), COM/2020/66 final, Brüsszel, 2020.

³ Vö. pl. Sztj. 106/A. § és az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (infotv.) 37/A–37/B. §, illetve Sztj. 15/A. § és infotv. 27. § (2) bekezdés *h*) pont; l. továbbá az Sztj. adatbányászattal összefüggő rendelkezéseit [33/A. § (2) bekezdés 3. pont, 35/A. §, 84/D. § (2)–(3) bekezdés]; l. még az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról (DSM irányelv) (7)–(9), (11), valamint (18) preambulumbekendését, illetve a 17. cikk (9) bekezdés 3. albekezdését és a 28. cikkét. Egyes adatok gazdasági és kulturális célú megismerését illetően l. a közadatok újrahazsnosításáról szóló 2012. évi LXIII. törvény 3. § *b*) pontját.

törvény tartalmilag érdemben átveszi az adatbázis-irányelv⁴ szabályait – további részletszabályokkal kibővítve.

1. Az adatbázisok viszonya a gyűjteményes művekhez

Egy egyszerű adatbázis két lényeges ponton mutat különbséget az adatbázisnak nem minősülő gyűjteményes művekhez képest. Egyfelől a tartalmi elemek rendszer vagy módszer szerinti rendezettsége körében a szabályozás nem követel meg eredetiséget a megalkotó részéről. Ez adott esetben azt jelenti, hogy egyszerű rendszer (pl. betűrend) szerint elrendezett tartalmi elemek gyűjteménye is alkalmas lehet arra, hogy a gyűjtemény adatbázisnak minősüljön. Ebben a tekintetben tehát tágabb értelmezési kereteket enged az adatbázis a hagyományos gyűjteményes művekhez képest. Másfelől szigorúbb kikötést jelent, hogy a tartalmi elemeknek egyedileg is hozzáférhetőeknek kell lenniük, ez tehát csak az adatbázisnál előfeltétel, a gyűjteményes műveknél általánosságban nem (noha az „egyedi hozzáférhetőség” követelménye sokféleképp értelmezhető). A két megállapításból következően a gyűjteményes műnek is minősülő, szerzői jogi védelemben részesülő adatbázis mindkét körben a szűkebb/szigorúbb feltételeknek kell, hogy megfeleljen.

Az adatbázis esetében sem lehet azonban pusztán a struktúrából megállapítani azt, hogy a tartalmi elemek összeválogatása, elrendezése értékelhető-e a szerző egyéni-eredeti szellemi alkotásaként. Ehhez maguknak a tartalmi elemeknek a vizsgálata is szükséges. Pusztán szám-sorok logikai (növekvő/csökkenő) vagy matematikai rendben (pl. Fibonacci-sorozat tagjai, prímszámok növekvő sorrendben), illetve egyszerű szöveges tartalmak abc-sorrendben (pl. telefonkönyv) bár adatbázisnak minősülhetnek, ugyanakkor a szerzői jogi oltalom feltételeit nem teljesítik. „A tartalmi elemek fő követelménye, hogy önmagukban valamely önállóságot, egyedi jelentést, egymástól való tartalmi függetlenséget mutassanak fel”,⁵ mely alapján tartalmi elem lehet egy szimbólum, de egy terjedelmesebb írásmű is. A tartalmi elemeknek tehát egyáltalán nem szükséges szerzői műveknek lenniük ahhoz, hogy az adatbázis maga is szerzői jogi védelemben részesüljön. Ez ugyanúgy elmondható az adatbázisnak nem minősülő gyűjteményes művekre is. E ponton tetten érhető a szakértői és ítélkezési gyakorlat kiemelt szerepe valamely adatbázis szerzői jogi védelmének megítélésében, hiszen a tartalmi elemek mennyiségének és jellegének vizsgálatát nem lehet mellőzni annak megállapítása során, hogy egy adatbázis összességében megfelel-e az eredetiség kritériumának.

A szakértői gyakorlat alapján is nyilvánvaló, hogy adott tulajdonsággal rendelkező elemek közül valamennyi, illetőleg ezek közül egyetlen kiválasztása nem minősülhet egyéni-eredeti összeválogatásnak. „Az összeválogatás alkalmazott elve elsősorban akkor tekint-

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve (1996. március 11.) az adatbázisok jogi védelméről.

⁵ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. 2014, Wolters Kluwer, Budapest, p. 383.

hető egyéninek, eredetinek, ha a gyűjtemény valóban válogatás eredményeként született meg, vagyis egy műveket, adatokat tartalmazó nagyobb halmazból a szerkesztő valamilyen egyéni, eredeti szempont alapján válogatja össze gyűjteménye egyes elemeit. Ez alapján az összeválogatás nem rendelkezik egyéni, eredeti jelleggel, ha az valamennyi, bizonyos tulajdonsággal rendelkező elemet (művet, adatot) tartalmaz (például valamennyi budapesti telefon előfizető adatai). Ugyancsak nem tekinthető összeválogatásnak a 'gyűjtemény', ha az csupán egy, vagy az összes elem számához képest elenyésző számú tételt tartalmaz.⁶ E két szélső eset között azonban – műfajtól függően – a szerzői jogi védelemre alkalmas esetek igen széles skálán mozoghatnak. A tartalmi elemek kiválasztásának vizsgálata során így felmerülhet különösen a gyűjteménybe felvett egyes tartalmi elemek közötti összefüggések, hasonlóságok, különbségek vizsgálata, de akár gyűjteményen kívüli (tehát fel nem vett) elemek meghatározott (vagy meghatározható) halmazának elemzése is, és ezek összehasonlítása a gyűjteménybe felvett tartalmi elemekkel. Ez – a gyűjtemény jellegétől függően – akár komoly szakértelmet is igényelhet annak eldöntése során, hogy az adatbázis részesülhet-e szerzői jogi védelemben. Az összeválogatás mellett a tartalmi elemek elrendezése, szerkesztése is megalapozhat szerzői jogi védelmet a törvényszöveg alapján. Megjegyzendő, hogy a tartalmi elemek *elrendezése, szerkesztése* sokkal inkább tűnik egy adatbázis attribútumának, mint az *összeválogatás*, hiszen az adatbázis az Szjt. definíciója szerint tartalmi elemek valamely rendszer vagy módszer szerint elrendezett gyűjteménye. Azonban az elrendezés vagy szerkesztés szintén valamikor szabad játékteret feltételez a szerkesztői tevékenység tekintetében: „Az elrendezés elsősorban akkor tekinthető egyéninek, eredetinek, ha az meghaladja a nyilvánvaló sorrendbe illeszthető tulajdonságok alapján (például kezdőbetű, súly, hossz) történő automatikus rendezést.”⁷ Nem részesülhet szerzői jogi védelemben egy olyan adatbázis, amely „az összegyűjtött elemeket azok nyilvánvaló tulajdonságai (cím, kategória, árszint) szerint rendezte el és jelenítette meg, amely elrendezés megegyezik a hasonló tematikájú adatbázisok általánosan alkalmazott elrendezési módjával, ezért a[z] ... adatbázis a tartalom elrendezése, szerkesztése alapján sem minősül gyűjteményes műnek.”⁸

Ami pedig az egyedi hozzáférhetőség kérdését illeti, a szakértői gyakorlat alapján „a tartalmi elemekhez való hozzáférést kell egyedi módon lehetővé tenni, vagyis más tartalmi elemeknek a keresés során való megjelenítése, köztük való válogatás nélkül.”⁹ E követelmény eltérően jelenik meg annak függvényében, hogy digitális adatbázisról beszélünk-e. „Számítógépes programmal működtetett adatbázisnál erre szolgálhat az index vagy thesaurus, illetve a fogalmi linkelés”,¹⁰ nincs azonban egyértelműen rendezve jelenleg azon (jellemzően nagyszámú adatot tartalmazó, gyakran *ad hoc* keletkező) adatállományok

⁶ SZJSZT-38/2006 számú szakvélemény, 3. számozatlan oldal.

⁷ Uo.

⁸ SZJSZT-23/2008/1 számú szakvélemény, 4–5. számozatlan oldal.

⁹ SZJSZT-39/2004/1–2 számú szakvélemény, 2. számozatlan oldal.

¹⁰ Uo.

szerzői jogi sorsa, amelyeknél nem egy explicite megjelenő strukturálási rendszer, hanem előre meghatározott tartalmi relevancia szerint kerülnek csoportosításra az egyes tartalmi elemek (tipikusan a közösségi médiában és keresőmotoroknál).¹¹ Nyomtatott adatbázisok esetén tematikus tartalomjegyzék, tárgymutató vagy szoros alfabetikus elrendezés teheti lehetővé az egyedi hozzáférhetőséget, vagyis az olyan módszerek, amelyeknél „az adatbázis egyéb tartalmi elemei már sorrendi jelzésük alapján (pl. alfabetikus besorolás) is elvezetnek a keresett elemhez, anélkül, hogy a gyűjtemény egészének tartalmi szelektálásával kellene a kívánt elemet felkutatnunk”.¹²

A hatályos szabályozás alapján elképzelhetőek olyan esetek, amikor egy adatbázisnak nem minősíthető gyűjteményes mű és egy szerzői jogi védelemben részesülő adatbázis elhatárolása nem egyértelmű. Az *adatbázis* a fent kifejtettek szerint önmagában részben tágabb, részben viszont szűkebb fogalmi keretet jelent a *gyűjteményes műnél* (lásd 1. ábra). A szerzői jogi védelemben részesülő adatbázis ehhez képest minden tulajdonsággal rendelkezik, amivel egy gyűjteményes mű, és ezenfelül tartalmi elemeihez egyedileg is hozzá lehet férni. Az Sztj. szerinti definíciókból arra a következtetésre lehet jutni tehát, hogy minden szerzői jogi védelemben részesülő adatbázis egyúttal gyűjteményes mű is, de nem minden gyűjteményes mű egyben (szerzői jogi védelemben részesülő) adatbázis. Ez önmagában azt feltételezi, hogy amennyiben egy, már megalkotott gyűjteményes műre nézve utóbb teljesülnek az adatbázis kritériumai is, úgy ettől kezdve a gyűjtemény már szerzői jogi védelemben részesülő adatbázisnak minősül. A gyakorlatban azonban árnyalja a képet egyes sajátos gyűjtemények szerzői jogi minősítése, illetve a szakértői/bírói gyakorlat hiánya. A gyűjteményes (és általában a szerzői) művek sokféleségét szem előtt tartva felmerül ugyanis a kérdés, hogy melyek azok az esetek, amikor egy gyűjteményes mű ebben a dinamikus szemléletben utóbb átminősülhet adatbázissá anélkül, hogy a mű „kettéválna” – már amennyiben ez lehetséges egyáltalán. Emellett megnehezíthetik a jogértelmezést egyfelől a különféle művek, tartalmi elemek széles skálán mozgó megjelenési alakjai (ez kissé leegyszerűsítve a dologi/materiális, illetve elektronikus/immateriális formában megjelenő entitások jogi eszközökkel való különböző „megragadhatóságában” nyilvánul meg), másfelől az emberi és a gépi „tartalomérzékelés” nyilvánvaló különbségei is.

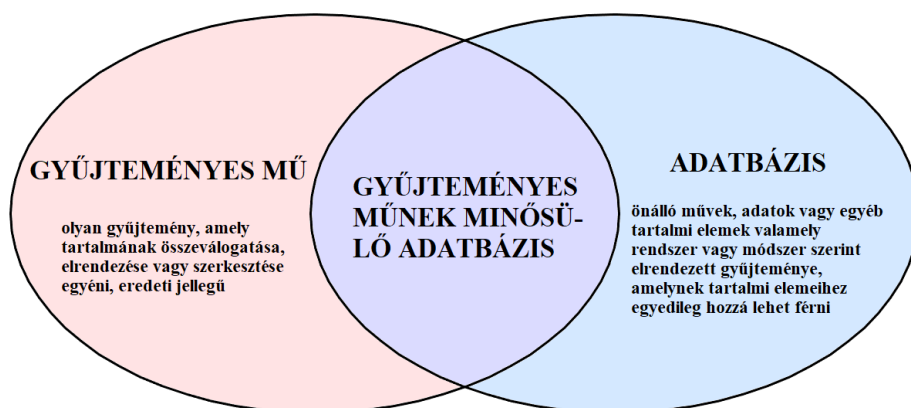
A továbbiakban a szerzői jogi védelemben részesülő adatbázisok lehetséges értelmezési megközelítését mutatjuk be a hatályos szabályozás alapján,¹³ a klasszikus jogértelmezési elveket¹⁴ szem előtt tartva.

¹¹ Ezek az adatbázisok (vagy inkább adatállományok) célzott emberi beavatkozás nélkül keletkeznek, és gépi előállítású adatokat (machine generated data) tartalmaznak. Az ilyen adatbázisok viszonya a sui generis oltalommal jelenleg nincs rendezve, l. Study to support an impact assessment for the review of the Database Directive (Final Report). European Commission, Brussels, 2022, p. 2–3.

¹² I. m. (9).

¹³ A gyűjteményes művek tág értelmezési kereteihez l. pl. az SZJSZT-38/2006 és -34/2013 számú szakvéleményt.

¹⁴ Földi András, Hamza Gábor: A római jog története és institúciói. Budapest, 2014, [239]–[246] margószámon.

1. ábra: A gyűjteményes művek és az adatbázisok

2. Rendszertani behatárolás

Egy gyűjteményes mű tartalmi elemeinek az eddigiek alapján nem kell tehát szükségszerűen szerzői műveknek lenniük (akár egyik tartalmi elemnek sem) ahhoz, hogy a gyűjtemény maga a szerzői jog védelmét élvezze. E körülmény azonban – legalábbis elméletileg – rendkívül sok esetkört enged a gyűjtemények¹⁵ gyűjtőfogalma alá, ezért első körben mind a gyűjteményes műveknél, mind az adatbázisoknál azokat az eseteket vesszük szemügyre, amikor az egyes tartalmi elemek maguk is eltérő tulajdonságokkal rendelkező *szerzői művek*. Egyrésztől ugyanis az Sztj. 1. § (2) bekezdésének felsorolása támpontot ad ebben a tekintetben, másrészt a gyűjteményes művek az esetek jelentős részében szerzői műveket tartalmaznak, harmadrészt pedig a szerzői művekből álló gyűjteményes művek számos típusára létezik már szakértői és bírósági gyakorlat is.¹⁶

E megközelítésből a felmerülő kérdés úgy hangzik tehát, hogy melyek azok a szerzőimű-típusok, amelyekből lehetséges olyan gyűjteményt összeállítani, amely gyűjteményes műnek minősülő adatbázisként értékelhető. Ezt a kérdést az előbb kifejtettek tükrében kézenfekvő két részkérdésre bontani: *a)* mely művekből állítható össze gyűjteményes mű; illetve *b)* mely művekből állítható össze adatbázis? Logikai (mégpedig a halmazelméletre építő) értelmezés alkalmazásával ugyanis belátható, hogy amennyiben egy műtípusból lehetséges

¹⁵ L. alább a 2. ábrán 6-os számmal jelölt halmazt, és a hozzátartozó lábjegyzetet.

¹⁶ L. pl. a 13. lábjegyzetet.

összeállítani mindkét részeset szerinti gyűjteményt, úgy az gyűjteményes műnek minősülő adatbázis tartalmi eleme is lehet.

A hazai jogban a gyűjteményes mű az Sztj. általános (első) részében definiált gyűjtőfogalom, amely ebből fakadóan valamennyi műtípus tekintetében egyedileg alkalmazandó (galéria, tárlat, drámagyűjtemény, de újfent akár film- vagy szoftvergyűjtemény¹⁷ stb.). Az előzőleg *a*) ponttal jelölt első rész kérdés tehát egyszerűen megválaszolható: egy gyűjteményes mű tartalmi eleme lehet bármely szerzői mű, az egyetlen feltétel, hogy a tartalmi elemek összességének elrendezése, összeválogatása egyéni, eredeti szerkesztői tevékenység eredménye legyen.

Ezzel szemben az adatbázis az Sztj. különös (második) részében definiált fogalom, amely ugyanakkor sok tekintetben mégis hasonlóságot mutat az általános részben elhelyezett gyűjteményes művel. Logikus az a szakirodalmi álláspont, mely szerint „helyesebb lett volna az Sztj. 1. § (2) bekezdés *p*) pontban csak a gyűjteményes műveket említeni, amely így mind az adatbázisnak minősíthető [Sztj. 60/A. § (1) bek.], mind az adatbázisnak nem tekinthető gyűjteményes műveket átfogja”.¹⁸ Ez egyben a gyűjteményes mű önálló műfajként való értékelését jelentené. A törvény szerint az adatbázis *művek, adatok és egyéb tartalmi elemek gyűjteménye*, vagyis egy adatbázis – akár csak egy gyűjteményes mű – szükségszerűen több különálló entitásból (akár egyenként különböző kategóriába sorolható szerzői művekből) épül fel. A jogalkotó meghagyta a szakértői és bírói gyakorlat számára annak értelmezését is, hogy mely típusú művek alkothatnak egy adatbázist (pontosabban egy adatbázisnak milyen szerzői művek lehetnek a tartalmi elemei). Ezt a helyzetet azonban akként is lehet interpretálni, hogy a jogalkotó annak eldöntését hagyta meg a jogalkalmazóknak, hogy kell-e egyáltalán a szerzői művek valamely szűkebb körére korlátozni ezt a kérdést. Amennyiben ugyanis az lett volna a jogalkotó célja, hogy az adatbázisok alkalmazási körét korlátok közé szorítsa ebben a tekintetben, úgy ezt gond nélkül megtehetette volna azzal, hogy az Sztj. 1. § (2) bekezdésében felsorolt egyes műtípusokat (pl. fizikai kiterjedésű, „kézzel fogható” műtípusok, mint iparművészeti alkotások) kizár az adatbázisok lehetséges tartalmi elemei közül az Sztj. VII. fejezetében elhelyezett korlátozó rendelkezéssel.¹⁹

Az előzőeket továbbgondolva, szintén hasonlóságot mutat a két kategória (ti. gyűjteményes művek, adatbázisok) abban a tekintetben, hogy nincs egyértelműen levezethető sza-

¹⁷ Gyűjteményes szoftverműnek minősíthető pl. egy olyan, oktatási célokat szolgáló szoftvercsomag, amely számos (akár egyszerűbb), külön-külön lefuttatható (konfigurálható, módosítható) programot tartalmaz szemléltető céllal egy programnyelv, operációs rendszer vagy algoritmusok gyakorlati alkalmazásának bemutatása, illetve oktatása céljából. Ezzel szemben pl. a Microsoft Office programcsomag nem minősülhet gyűjteményes szoftverműnek, hiszen az egyes alkalmazások (Word, Excel stb.) között nincs olyan kapcsolat, amely megalapozná az egyéni, eredeti összeválogatást (még akkor sem, ha ezek külön használható programok, hiszen ezek a Microsoft saját termékei, melyeket csomagban terjeszt).

¹⁸ Gyertyánfy: i. m. (5), p. 85.

¹⁹ A későbbiekben látni fogjuk, hogy egy ilyen szűkítő rendelkezés beiktatása a szabályozás gyakorlati-entált értelmezése esetén problematikus lenne.

bályozás a mintegy megkettőződő eseteket illetően, vagyis amikor egy gyűjteményes mű tartalmi elemei egyéb gyűjteményes művek, illetve egy adatbázis tartalmi elemei egyéb adatbázisok²⁰ (egy kis jogászai kreativitással gondolhatunk akár a vegyes esetekre is).

Kiterjesztő (és alapvetően nyelvtani) jogértelmezés alkalmazásával megállapítható tehát, hogy – mind az Szjt., mind az adatbázis-irányelv rendelkezéseit tekintve – az adatbázis tartalmi eleme *bármely mű lehet*, hiszen egyik jogszabály (de feltehetőleg még a szakértői/bírói gyakorlat) sem tartalmaz olyan korlátozó rendelkezést, értelmezést, amely a szerzői művek valamely szűkebb körére korlátozná a „művek” kifejezés terjedelmét az adatbázis lehetséges tartalmi elemeinek alkalmazásában.

A kifejtettek alapján egy olyan szellemi alkotást, amely megfelel a gyűjteményes művek, de az adatbázisok kritériumainak is, érdemes a gyakorlat irányából megközelíteni annak érdekében, hogy közelebb kerüljünk e sajátos szerzőimű-típus jogi kereteinek megrajzolásához. Három szempontot külön is érdemes kiemelni: a tartalmi elemek megjelenésének materiális jellegét, az érzékelhetőség közvetlen, illetve közvetett jellegét és a többszörözés lehetőségeit, melyek többnyire szoros összefüggést mutatnak.

A 2. ábrán feltüntetett számok az alábbi rész- és metszethalmazokat jelzik:

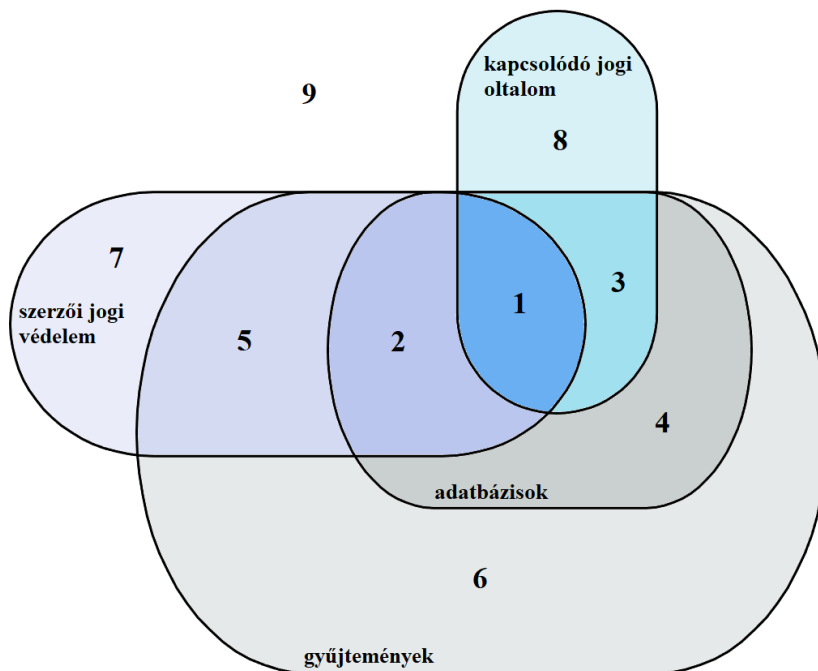
- 1 szerzői jogi és *sui generis* védelemben egyaránt részesülő (gyűjteményes műnek minősülő) adatbázisok – a kumulált védelem részhalmaza
- 2 szerzői jogi védelemben részesülő (gyűjteményes műnek minősülő) adatbázisok
- 3 *sui generis* védelemben részesülő (gyűjteményes műnek nem minősülő) adatbázisok
- 4 egyéb (az Szjt.-ben meghatározott védelemben nem részesülő) adatbázisok²¹
- 5 egyéb (adatbázisnak nem minősülő) gyűjteményes művek
- 6 egyéb (az Szjt. szerinti gyűjteményes műnek és adatbázisnak nem minősülő, védelemben nem részesülő) gyűjtemények²²
- 7 egyéb (nem gyűjteményes) szerzői művek
- 8 szomszédos jogi védelemben részesülő teljesítmények
- 9 egyéb (az Szjt.-ben meghatározott védelemben nem részesülő) alkotások²³

²⁰ E gondolathoz köthető meta-keresőmotor képezte a tárgyát az Európai Unió Bírósága előtti C-202/12. sz. ügynek (Innoweb BV kontra Wegener ICT Media BV).

²¹ Ezen alkotások szerzői jogi értelemben nem is nevezhetők adatbázisnak, csak abban az esetben, ha az adatbázist nem szerzői/kapcsolódó jogi tartalmi tárgynak, hanem egy magasabb szintű fogalomnak tekintjük (l. ehhez kapcsolódóan az Európai Unió Bíróságának C-30/14. sz., Ryanair-ítéletét).

²² Az előző lábjegyzetben foglaltakhoz hasonlóan, az e halmazba tartozó alkotások is csak akkor nevezhetők gyűjteménynek, ha a gyűjtemény kifejezést nem (szerzői) jogi értelemben, hanem tágabban alkalmazzuk a hatályos Szjt. szerint.

²³ Az előző két lábjegyzetben foglaltak itt vonatkoznak az alkotás fogalmára is.

2. ábra: Az adatbázisok rendszertani elhelyezése a hatályos Szjt. szabályai szerint. A metszethalmazokban, részhalmazokban a számok az egyes, jogilag eltérően minősíthető alkotásokat jelölik az adatbázisok és egyéb gyűjtemények megközelítéséből

3. Adat versus tartalmi elem; az egyedi hozzáférhetőség problémakörének bemutatása szemléltető példákon keresztül

Ha elfogadjuk a fentiek fényében a kiterjesztő értelmezést, és abból a feltevésből indulunk ki, hogy egy adatbázis tartalmi eleme is bármely szerzői mű lehet, akkor – e logikai és nyelvtani súlypontú értelmezés alkalmazásával – feltehetjük tehát, hogy a gyűjteményes műnek minősülő adatbázisnak is bármilyen jellegű szerzői mű tartalmi eleme lehet. Ezzel sem vagyunk azonban közelebb a gyakorlati ellentmondások feloldásához. Az igazi gondot ugyanis az olyan műpéldányok jelentik, melyeket nem lehet (vagy legalábbis igen nehéz) olyan módon reprodukálni, hogy a többszörözött példányok az eredetivel megegyező minőségű/jellegű felhasználói élményt adjanak. A jogértelmezés kihívásait kívánják szemléltetni az alábbi esetek.

1. *példa* – Ha nyelvtanilag értelmezzük az adatbázis-irányelv (17) preambulumbekezdésében foglaltakat, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy egy olyan galéria, amely esetében a festményekre vonatkozó minden információ (festő adatai, alkotás éve, méretek, technika stb.) ismert, és egy áttekintést lehetővé tévő katalógus, amely alapján valamennyi mű beazonosítható és egyedileg fellelhető a kiállításon belül, *együttesen* szintén adatbázisnak minősülnek. Ezt a lehetséges értelmezést megerősíti az Sztj. 60/A. § (2) bekezdése amikor kimondja, hogy az adatbázisra vonatkozó rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell az adatbázis működtetéséhez, illetve tartalmának megismeréséhez szükséges dokumentációra is. Ebben az értelmezésben az adatbázis tartalmi elemei maguk a festmények (esetleg a katalógusban hozzájuk tartozó egyedi adatokkal együtt), míg a tartalom megismeréséhez szükséges eszköz a katalógus. Ha a festmények címük alapján betűrendbe, vagy pl. a megalkotás szerinti időrendi sorrendbe vannak rendezve (akár pusztán a katalógusban), úgy kétségtelenül teljesül a rendszer vagy módszer szerinti elrendezettség. Ha a katalógus az egyes festmények galérián belüli pontos elhelyezkedését is hiánytalanul tartalmazza, úgy – a kiterjesztő értelmezés alkalmazásával – az egyedi hozzáférhetőség feltétele is teljesül. Nem vitás ugyanakkor, hogy egy ilyen galériát senki nem nevezne adatbázisnak, és nem is tűnik kétségesnek, hogy a konkrétan említett eset sokkal inkább sorolható a gyűjteményes (művészeti) művek kategóriájába. Megjegyzendő emellett, hogy ebben a megközelítésben az Sztj. 60/A. § (1) bekezdésének (tehát adatbázisnak) akkor is megfelel ez a gyűjtemény, ha a művek összeválogatása, elrendezése nem üti meg az egyéni-eredeti szintet.

2. *példa* – Az előzőhöz képest egyszerű megítélés alá esik egy olyan, számítógéppel működtetett adatbázis, amely 20. századi magyar költők vagy egy adott irodalmi korszak verseinek a szerkesztő általi egyéni válogatását tartalmazza oly módon, hogy a versek valamely egyszerű rendszer (pl. cím szerinti betűrend) alapján vannak elhelyezve a listában, és külön rekordokként egyedileg (teljes terjedelmükben) hozzáférhetőek. Nem kérdéses, hogy ez az adatbázis a gyűjteményes (irodalmi) mű és az adatbázis jogi kritériumainak is megfelel, ennél fogva alkalmazható rá az Sztj. 61. § (1) bekezdése (gyűjteményes műnek minősülő adatbázis). Az előző példával szemben egy ilyen adatbázis esetében nem okoz gondot az egyes tartalmi elemek olyan jellegű többszörözése (a *sui generis* védelem körében kimásolása), amelynek eredményeképp létrejövő (szöveges) tartalmak az eredeti adatbázisban szereplő tartalmi elemekkel azonos minőségű felhasználói élményt adnak, és azonos információs értékkel bírnak – történjék a másolás akár gépi, akár kézirásos módszerrel.

A példák nyomán haladva, az értelmezési nehézséget az okozza, hogy egyes művek *kifejezőmódja*, illetve az egyes *megjelenési formák* eltérőek. A *kifejezőmód* a mű megalkotójának szubjektív tartalmi közlés módját jelenti, mely arra utal, hogy a művet megalkotó személy milyen módon kívánja rögzíteni (vagy előadni), és ezáltal eljuttatni a szerzői tartalmat a közönség irányába (pl. írás, rajz, előadás útján). A *kifejezőmód* tehát nem valamely műpéldányhoz, hanem mindig az *eredeti műhöz*, és így ahhoz az alkotótevékenységhez, műfajhoz kapcsolódik, amelyen keresztül a szerző interakcióba lép a közönséggel a szerzői tartalom közlése céljából. Ezzel szemben a *megjelenésforma* objektív kategória, amely az alkotó szándékától függetlenül arra utal, hogy az *adott műpéldány* (konkrét hordozó és a rajta fellelhető művi tartalom) mely észlelhető csatorná(ko)n keresztül, illetve milyen közvetlenséggel képes közvetíteni a szerzői tartalmat. Egy mű tartalmi megjelenése alapvetően kétféle lehet: közvetlen és közvetett. Utóbbi valamely humán nyelv (szoftverműveknél kivételesen programnyelv) közvetítő szerepének felbukkanását jelenti a műben, ekképp a szemantikai-szintaktikai felépítés révén a közvetett megjelenésforma szemantikusnak (még általánosabban szimbolikusnak) is nevezhető. Összegezve tehát: *a kifejezőmód in abstracto egy műfaj vagy mű, míg a megjelenésforma in concreto egy mű vagy műpéldány és az általa hordozott művi tartalom ismérve.*²⁴

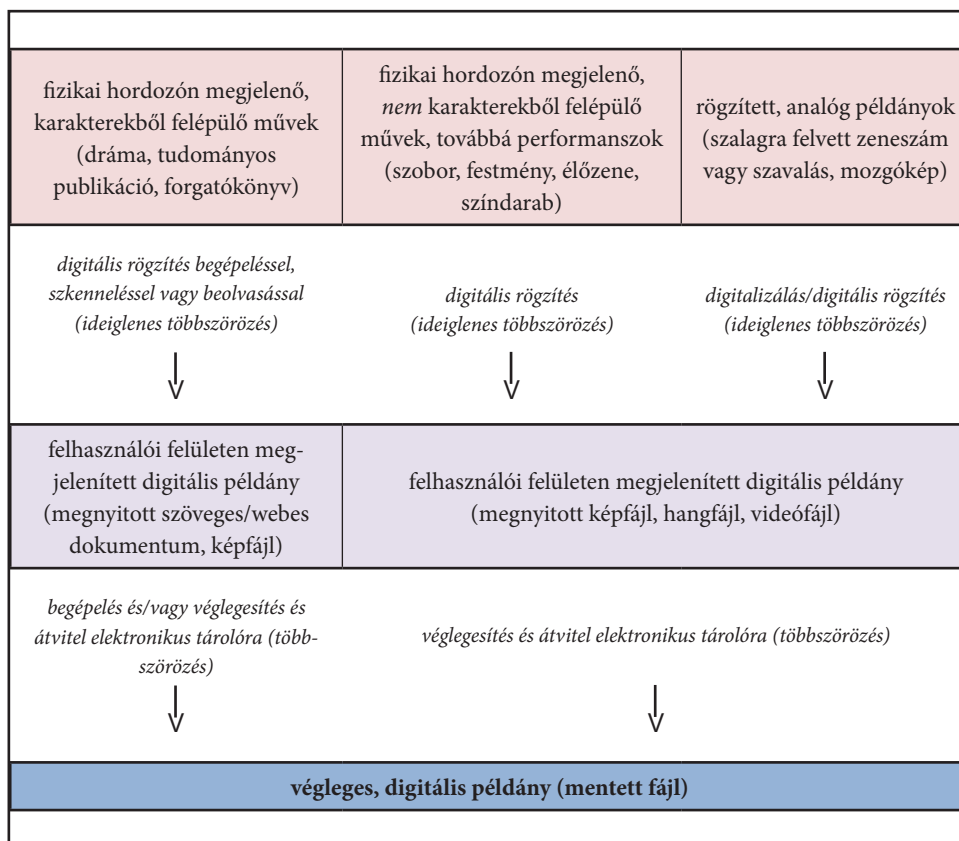
Ha az „*adatbázis*” vagy „*adattár*” szavak szemantikai tartalmából indulunk ki, szintén indokolt lehet a *tartalmi elemek* körét olyan entitásokra („*adatokra*”, helyesebben szemantikus felépítésű vagy azzá alakított tartalmakra) korlátozni a jogalkalmazásban, amelyek karakterek emberi vagy gépi intelligencia által értelmezhető (betáplálható) kombinációiból állnak. Egy karakterekből álló alkotás (és bármely más, gép által létrehozott szöveges formátumú entitás) ugyanis sokkal inkább kitett a többszörözésnek, mint a más formában megjelenített (megjeleníthető) művek. E szemlélet homlokterében az áll, hogy a számítástechnikában alkalmazott átalakítási, átviteli módszerek (pl. vizuális tartalmak képernyőn való megjelenítése, formátumok közötti átalakítás stb.) és általánosságban a szoftverek működése karakterkombinációk nagyszámú betáplálásán, transzformálásán és dekódolásán alapul (lásd 3. ábra). Ez támpontul szolgálhat az „*adat*” szó értelmezése tekintetében, hiszen ily módon egy betáplált mű (képernyőn megjelenített festmény, lejátszott zeneszám, film) lebontható a számítástechnikai eszköz által „*értelmezhető*” karakterkombinációra, mintegy információs tartalomra.²⁵

E karaktersorozatokat dogmatikailag azonban mindenképp el kell határolni az eredeti művektől, hiszen ezek csupán a számítógépbe való betáplálhatóságot, illetve transzformációt szolgálják, és nyilvánvalóan nem azonosak a művel. Egy *a)* eredeti reneszánsz festmény, *a b)* róla készült, felhasználói felületen megjelenített hatalmas felbontású fénykép, és *c)* ez

²⁴ A bekezdés tartalmilag azonos módon megjelenik Hilgert Ádám: A digitális technológiák jelentette szabályozási és jogértelmezési kihívások a szerzői jogban című tanulmányban is. Infokommunikáció és Jog, 2023. október.

²⁵ A bekezdés tartalmilag részben megjelenik Hilgert: i. m. (24).

utóbbinak valamely szoftver által értelmezhető karaktersorozatban (végső soron bináris kódokban és ebből képzett elektromos jelekben) való megjelenési formája – ontológiailag – határozottan elkülöníthető entitások.^{26,27}

3. ábra: A művi tartalmat fizikailag hordozó műpéldányok, valamint performansz jellegű művek digitalizálási (digitális többszörözési) folyamata digitális műpéldányok készítésével az emberi érzékelés szemszögéből²⁸

²⁶ E különböző entitásokat ugyancsak érdemes dinamikus szemléletben a digitális transzformációs folyamat egyes lépcsőfokainak tekinteni (l. a 3. ábrát). Ez azért indokolt, mert bár a felhasználói élmény az egyes eseteket tekintve igen eltérő (az eredeti műpéldánynál teljes, egy képernyőn megjelenő kép/videó vagy hangszóróból szóló zene esetében lényegesen alacsonyabb, míg a bináris karakterkombináció, mint sui generis entitás esetében egyáltalán nincsen közvetlen felhasználói élmény), ez utóbbi entitások mégis elválaszthatatlanul kapcsolódnak az eredeti műhöz.

²⁷ A bekezdés tartalmilag részben megjelenik Hilgert: i. m. (24).

²⁸ Az ábra megjelenik Hilgert: i. m. (24) tanulmányban is.

Ha ebben a tekintetben a számítástechnikai transzformációt a többszörözés (Sztj. 18. §) egyik sajátos változatának, és ekképp pl. a fénykép konkrét adathordozón megjelenő bináris kódját (az ebből képzett elektromágneses jelsorozatot) is többszörözött műpéldánynak tekintjük, akkor szükségesnek mutatkozhat a fentiek alapján, hogy valamely mű (egyéb entitás) tartalmi elemként való megjelenése egy adatbázisban *karakterkombinációban megnyilvánuló alakot* öltön. Ezzel áthidalható lenne pl. az a jelen pontban taglalt, logikai és nyelvtani értelmezés alkalmazása esetén fellépő diszkrepancia, hogy pl. egy röplapos kiadvány és egy lexikon adatbázisnak minősülhet²⁹ a maga (eredeti hordozón megjelenő) formájában is, ugyanakkor más, fizikai hordozón megjelenő műveket (pl. festményeket) tartalmazó gyűjtemény már nem. Ez a szemlélet ugyanis (a hatályos szerzői jog szempontjából) látszólag mintegy önkényesen tesz különbséget az egyes műtípusok között. Ennek az a magyarázata, hogy az Sztj. 60/A. §-a egyfelől a *művek, adatok és egyéb tartalmi elemek gyűjteménye* tágan értelmezhető fordulatot alkalmazza *művek, adatok és egyéb tartalmi elemek meghatározott formában* (pl. karakterkombinációk formájában) *megjelenő vagy megjeleníthető gyűjteménye* helyett, másfelől azáltal, hogy az adatbázis tartalmi elemeihez akár számítástechnikai eszközzel, akár *bármely más módon* hozzá lehet férni, az „egyedi hozzáférhetőség” kritériumát is szükségszerűen tágan kell értelmezni. Egy lexikon felütése a megfelelő oldalon – a tartalomjegyzék alapján – ugyanis a „hozzáférés” szempontjából inkább hasonlítható egy gyűjteményben elhelyezett festmény brosúra alapján történő felleléséhez, mint egy keresőmotoros adatbázis használatához (hiszen mindkét esetben fizikai módon megnyilvánuló procedúra és az emberi intelligencia alkalmazásának következménye a keresett tartalmi elem fellelése). A lényegi különbség az adatbázis gyakorlati értelmezését tekintve tehát nem a hordozó jellegében (ti. elektronikus tárolóeszköz vagy papír), hanem a konkrét tartalmi elem megjelenésformájában, az entitás tartalmi megjelenésének közvetlen vagy szimbolikus voltában keresendő.

Digitalizálással bármely entitásról készíthető olyan másolat (műpéldány), amely karakterkombináció(k) formájában ölt testet, és a gépi intelligencia számára értelmezhető, transzformálható alakot ölt. Az emberi intelligencia működésével párhuzamba állítva, a digitalizálás során keletkezett karaktorsorozatok gép általi feldolgozása írott szövegek valamely humán nyelv szerinti értelmezésével hasonlítható össze. A gépi intelligencia ugyanakkor megfelelő algoritmusok alkalmazásával bármely (2 vagy 3 dimenziós vizuális, hangis, audiovizuális stb.) formában megjelenő entitást, és így térbeli kiterjedésű objektumokat is bináris karakterkombinációkká és elektronikus jelekké konvertálhat, amely jelenség szerzői jogi relevanciája nem szorul magyarázatra (gondoljunk arra, hogy a legtöbb múzeumban tilos a fényképek készítése).³⁰

²⁹ L. pl. az SZJSZT 29/2004 számú szakértői véleményét.

³⁰ A bekezdés tartalmilag részben megjelenik Hilgert: i. m. (24) tanulmányban is.

Ha ugyanakkor az előzőek alapján elfogadnánk az adatbázis kiterjesztő értelmezését, problematikus – és a jog gyakorlatias természetének ellentmondó – következményeket is eredményezhet annak alkalmazása, különösen ha figyelembe vesszük az egyes (egymást részben átfedő) kategóriák közötti lehetséges dinamizmust. Ezt hivatott szemléltetni a következő két példa.

3. *példa* – Adott egy iparművészeti gyűjtemény, melynek elemei igen változatos jellegű bútordarabok, amelyek ugyanakkor egytől egyig a 19. század második felében készültek, és mindegyiken fellelhetők hasonló stílusjegyek. Ez a gyűjtemény az Szjt. 7. §-a szerinti gyűjteményes (művészeti) mű. E gyűjtemény tekintetében a „mű” kifejezést absztraktnak kell értelmezni: itt ez a gyűjtemény szerkesztőjének (mely szintén absztrahált, a szerzőből származtatott fordulat) tevékenységére utal, aki – művészeti, antropológiai ismereteinek birtokában – egyéni, eredeti módon válogatta össze az egyes bútordarabokat. Ez abban nyilvánul meg, hogy mindegyik tárgy ugyanabból a korszakból származó, hasonló stíluselemeket hordozó bútordarab, melyek így összességében egy adott történelmi időszakot, korstílust hűen reprezentálnak.³¹ Abban az esetben azonban, ha a szerkesztő készít a gyűjteményhez egy minden bútort magába foglaló brosúrát is, amely az egyes tárgyak adatait (bútordarab neve, jellege, művész neve, alkotás éve, helyszíne stb.) és a gyűjteményen belüli pontos fellelhetőségüket tartalmazza, úgy a teljes gyűjteményre (a brosúrával együtt) akár már tekinthetnénk az Szjt. 61. § (1) bekezdése szerinti gyűjteményes műnek minősülő adatbázisként (lásd az 1. példát). Ez a fenti 2. ábrán az 5-ös számmal jelölt metszethalmazból a 2-esbe való elmozdulást jelenti. Az is megállapítható továbbá, hogy ez a két minősítés nem kumulálódhat egymással, mégpedig a következő okokból. Egyrészt a gyűjtemény elemeinek egyéni-eredeti összeválogatását kizárólag az egyes tartalmi elemek tulajdonságaiból lehet megállapítani (ezekben jelenik meg a szerkesztő egyéni-eredeti válogató munkája, hiszen az efféle iparművészeti jellegű szerkesztői tevékenység az összeválogatott tartalmi elemek kapcsolódási pontjaiban nyilvánul meg), míg az adatbázisnak történő (későbbi) átminősítést az utólag elkészült átfogó brosúra indokolhatja, amely a bútordarabok adatait tartalmazza, továbbá egyedi beazonosíthatóságukat és fellelhetőségüket is biztosítja. Másrészt ugyanakkor a brosúra összeállítása elválaszthatatlan a bútordarabok rendszerezésétől, összeállításától. Egy ilyen (szerzői jogi védelemben részesülő gyűjteményre vonatkozó) listát ugyanis csak az egyes

³¹ Ennek eldöntése művészet(történet)i és nem jogi kérdés, különböző motívumokkal rendelkező, akár különböző korokból származó tárgyak gyűjteménye is bírhat művészeti értékkel, és ezáltal részesülhet adott esetben ilyen védelemben, ha azok összeválogatása egyéni-eredeti jelleggel bír.

elemek valamennyi adatának és/vagy jelentős szakismeret birtokában lehet összeállítani. Az első esetben a szerkesztő a bútorok birtokában, azokat rendszerbe helyezve állítja össze a brosúrárt is.³² Ebben az esetben ugyanakkor az egyéni-eredeti szerkesztői tevékenységet már elvégezte, hiszen összeválogatta és beszerezte a bútorokat, így önmagában a brosúra összeállítása semmilyen egyéni-eredeti szellemi tevékenységet igénylő munkával nem jár. Ilyen körülmények között a listát akár egy másik személy is összeállíthatja, aki nem is feltétlenül műértő személy. A második esetben az elemek birtokán kívül (pl. interneten kutatva) válogat ki, helyez rendszerbe egyes bútorarabokat a hozzájuk tartozó adatokkal, illetve azok alapján, és a tárgyakat magukat csak ezt követően szerzi be. Bár ez kétségkívül embert próbáló feladat lehet (azt szem előtt tartva, hogy szerzői jogi védelmet megalapozó terjedelmű munkáról beszélünk), mindez rávilágít arra, hogy a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis megalkotásának szempontjából ebben az értelmezésben irreleváns az egyes tartalmi elemeknek az alkotófolyamat alatti rögzítettsége. Az adatbázis utóbb megállapítható szerzői jogi védelme szempontjából csak az fontos, hogy az elkészült, összeállt alkotás egyéni, eredeti szempontok szerint rendezett, egyedileg hozzáférhető tartalmi elemeket magába foglaló gyűjtemény legyen. A konkrét példát tekintve ez azt jelentené, hogy a gyűjtemény attól az időponttól minősülne adatbázisnak, amikor mind a bútorok rendelkezésre (pl. a szerkesztő birtokában) állnak maradéktalanul, mind pedig elkészült az áttekintést, fellelhetőséget lehetővé tevő brosúra – a két feltétel teljesülésének időbeli sorrendjétől függetlenül. Az időbeli sorrendnek ebben az esetben csupán annyi a jelentősége, hogy ha a szerkesztő előbb szerzi be a bútorokat, akkor a gyűjtemény ideiglenesen gyűjteményes iparművészeti alkotásnak, míg a brosúra elkészültétől már adatbázisnak minősül. Fordított esetben (ha a bútorokat csak utólag szerzi be) a védelem csupán a bútorok beszerzését követően áll be, onnantól viszont már egyből mint az Sztj. 61. §-a szerinti gyűjteményes adatbázison, a fenti ideiglenes, Sztj. 1. § (2) bekezdés és 7. § együttes értelmezése szerinti védelmi intervallum nélkül.³³

³² Itt a „birtok” szónak pusztán annyiban van jelentősége, hogy az összes tartalmi elem egyidejűleg rendelkezésre áll, mintegy „hozzáférhető” (akár távolról is), semmi esetre sem dologi jogi minőségében értendő tehát.

³³ Idevágó kérdés ugyanakkor, hogy amennyiben a szerkesztő az interneten kutatja fel a később beszerzendő bútorarabokat, és közben elkészül a brosúra, ez megalapozhatja akár a brosúrának a kapcsolódó jogi (sui generis) védelmét, amennyiben az adatok felkutatása, beszerzése jelentős ráfordítást igényelt (ez lehet akár a helyzet egy jelentősebb iparművészeti kiállítás megszervezése vagy egy muzeális gyűjtemény előkészítése esetében). Ez a védelmi forma viszont teljesen független a gyűjteményes művek szerzői jogi védelmétől és különálló módon, a bútorok adatait tartalmazó brosúrára mint adatbázisra korlátozódik.

4. *példa* – Ha megfordítjuk a megközelítést, egyből világossá válik a gyűjteményes művek és az adatbázisok szövevényes kapcsolata. Vegyünk most példaként egy bútoráruházat, amely rengeteg különböző, egyedileg beazonosítható terméket forgalmaz. A termékek mindegyike saját kóddal rendelkezik, és elektronikus adatbázis segítségével bármely termék gyorsan, egyedileg kikereshető. Ez az elektronikus gyűjtemény adatbázisnak minősül az Sztj. 60/A. § (1) bekezdése értelmében, hiszen önálló tartalmi elemek (rekordok) termékkódok szerinti rendszerbe rendezett adatait tartalmazza, és az egyes termékek specifikációit tartalmazó rekordokhoz egyedileg hozzá lehet férni. Látni kell ugyanakkor azt is, hogy ez az adatbázis nem részesül szerzői jogi védelemben, hiszen ehhez hiányzik a tartalmi elemek egyéni, eredeti jellegű összeválogatása, elrendezése.³⁴ Egy ilyen adatbázis esetén a tartalmi elemek összeválogatása – amellet, hogy a forgalmazott termékeket teljes mértékben lefedő adatbázisról beszélünk, – kizárólag technikai szempontok, termékjellemzők alapján, elrendezésük és szerkesztésük pedig funkcionális-logikai szempontok szerint történt. Emellett ez az adatbázis – szemben az előző példában említett művészeti gyűjteménnyel – kizárólag üzleti megfontoltságból készült, hiszen az áruház szempontjából mind belső (pl. logisztikai), mind külső (vásárlást megkönnyítő szolgáltatás) irányba funkcionális célokat szolgál. Ezek miatt egy ilyen adatbázisnak nincs egyéni, eredeti jellege.³⁵ Lényeges különbség, hogy ennek az adatbázisnak a tartalmi elemei az egyedileg (számítógépen keresztül) megjeleníthető, termékadatokat tartalmazó rekordok, és nem a termékek (a bútorok) maguk, még abban az esetben sem, ha egy adott időpontban a bútorüzlet raktárában az összes forgalmazott termék egyedileg fellelhető.³⁶

A 3. példa – dinamikus megközelítésben – azt igazolná, hogy egy gyűjteményes műből utóbb válhat gyűjteményes adatbázis, ugyanakkor fordított irányba csak úgy következhet be változás, ha a szerzői védelemben részesülő adatbázis tartalmi elemeinek egyedi azonosítását és fellelhetőségét lehetővé tevő eszköz használata ellehetetlenül. Ez utóbbi (kevésbé szerencsés) esetben a mű minősítése mintegy redukálódhatna gyűjteményes műnek minősülő adatbázisról „hétköznapi” gyűjteményes művé (a 2. ábra szerinti 2-es halmazból visszakerül az 5-ös halmazba). Nehezen elképzelhető eset, ha egy szerzői jogi védelemben nem részesülő adatbázis utólag válik szerzői jogi védelemre alkalmassá (a 2. ábra szerinti 3-as vagy 4-es halmazból előbbi esetében az 1-es, míg utóbbi esetében a 2-es halmazba elmozdulással).

³⁴ L. az Sztj. 61. § (1) bekezdésének utalását a 7. §-ra.

³⁵ L. SZJSZT-31/2008/1. sz. szakvélemény, 3. számozatlan oldal.

³⁶ Természetesen nem elképzelhető olyan bútorkatalógus összeállítása sem, amelynek szerkesztése egyéni-eredeti jelleget tükröz, l. pl. SZJSZT-01/2007/01 sz. szakvélemény.

Ebben az esetben egy már létező adatbázist úgy kell további tartalmi elemekkel kiegészíteni, hogy ezáltal az elemek összessége tekintetében egyéni-eredetivé váljon az elrendezés, összeválogatás – ez azonban a korábbihoz képest új adatbázist eredményez(het). A 4. példa alapján ugyanakkor egy szerzői védelemben nem részesülő (tehát egy 3-as vagy 4-es halmazba tartozó) adatbázis esetében gyakorlatilag kizárható, hogy utóbb a gyűjteményes művek 5-ös halmazába átkerüljön (és fordítottan szintűgy), hiszen e kategóriák alapjaiban eltérő logika szerint biztosítanak védelmet.

A korábbi 1. és az imént bemutatott 3. példában alkalmazott megközelítések – noha logikai és nyelvtani értelmezéssel levezethetőek lennének – a gyakorlatban minden bizonnyal tarthatatlanok. Az említett két példában szereplő összeállítások bár gyűjteményes művek, ugyanakkor nem adatbázisnak, hanem kiállításnak tekinthetők.³⁷ Adatbázisok esetében indokolt a tartalmi elemek lehetséges körét olyan *közvetett megjelenésformájú* entitásokra korlátozni, amelyek elektronikus eszközzel vagy más módon való többszörözése a többszörözött példánnyal azonos minőségű vagy azonos módon és mértékben felhasználható példányokat eredményezhet. A szerzői műveket tekintve ilyen mindenekelőtt az *irodalmi művek* bármely rögzített formája, továbbá valamennyi további szerzői mű esetében a *digitális megjelenésformák*. Egyértelműen aggályos és elvetendő jogértelmezést takarna ugyanis valamely térbeli kiterjedésű műpéldány, egyéb objektum kapcsán megengedni, hogy az eredeti, valós anyagi mivoltában (tehát a művi tartalom a fizikai hordozóval együttesen) egy adatbázis *önálló tartalmi eleme* lehessen (ezzel kiüresítve az *adatbázis* szó jelentését).

Az utolsó két példa egyes további, jogértelmezési szempontból „szürke zónában” lévő esetek megítélését kívánja röviden tisztázni.

5. *példa* – A helyes jogértelmezést segítheti egy olyan eset értékelése, amikor egy raktárban több ezer archív fotó kerül elhelyezésre, fellelhetőségüket és a hozzájuk tartozó adatokat tartalmazó jegyzékkel. Ebben az esetben legfeljebb a jegyzék mint nyomtatott alkotás minősíthető adatbázisnak. Az adatbázis tartalmi elemei az egyes fotókra vonatkozó adatok lesznek, nem pedig maguk a képek, hiszen a fotók és a jegyzékben szereplő (karakterekből álló) egyedi adatok közötti szoros fizikai kapcsolat hiányzik, és így az egyedi hozzáférhetőség nem állapítható meg. Ennélfogva legfeljebb különálló adatbázisról és fotóművészeti gyűjteményről beszélhetünk.

6. *példa* – Másik, a „szürke zónába” sorolható esetet jelenthet egy olyan fotóalbum, ami a képek készítésének éve szerinti sorrendben tartalmaz fotóművészeti alkotásokat. Ebben az esetben – bár rugalmas jogértelmezéssel teljesülhet az egyedi hozzáférhetőség – a rendszer vagy módszer szerinti elrendezettség szintén csak a szöveges komponensre vonatkozhat, hiszen *ön-*

³⁷ L. pl. az SZJSZT-34/2013 sz. szakvéleményt.

magában a fotók alapján nem lehet egyértelműen meghatározni a készítés évét. Így az egyértelmű (tehát akár laikus általi) sorrendbe helyezés is csupán a szöveges tartalom alapján (illetve azt illetően) végezhető el, ezért itt szintén külön entitásként kezelendő az adatbázis és a gyűjteményes mű (vö. egy tárgymutatóval).

A korábbi és az 5–6. példa alapján levonható az a következtetés, hogy valamely *objektíve leírható* rendszer vagy módszer szerinti elrendezettség mint egy adatbázis ismérve *kizárólag* abban az esetben állapítható meg, ha az valamely szimbolikus (így akár ember, akár gép által *értelmezhető*), egyértelmű megfeleltetési vagy rendszerezési struktúrát képes felmutatni. Ez két esetben adott: *a*) eleve szimbolikus megjelenésformájú, vagy *b*) digitalizált tartalmi elemek esetében, mely utóbbi körben a tartalmi elemek karakterkódjai az adatbázis részét képezik.

4. A gyűjteményes műnek minősülő adatbázis sajátos megjelenési formái a gyakorlatban

A magyar szakértői gyakorlat alapján a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis talán leggyakoribb előfordulása a tárgymutató, vagyis terjedelmesebb szöveges anyagok kulcsszavainak (jellemzően ábécérendbe rendezett) listája. A tárgymutató megteremti a közvetlen kapcsolatot az adott kulcsszó és az azzal tartalmi összefüggésben lévő ismeretek között, így digitális adatbázisoknál minden esetben, rugalmas jogértelmezéssel azonban papíralapú műveknél is teljesíti az egyedi hozzáférhetőséget. Az összeválogatás egyéni-eredeti jellege mindig egyedi vizsgálatot igényel, de az SZJSZT egy vonatkozó szakvélemény alapján³⁸ inkább hajlik arra, hogy terjedelmesebb (és főképp tudományos szemléletű) tárgymutatók tekintetében megállapítható a szerzői jogi védelem. „A tárgymutatóba kerülnek a főszöveg fogalmai, kulcsszavai. A tárgymutató összeállítása minden esetben tudományos feladat, ... ugyanis a kulcsszavak meghatározása nem mechanikus munka, sokszor a mű mondanivalójától függ, hogy mi a kulcsszó és mi nem az.”³⁹ A tárgymutató, legyen szó akár egy felhasználói felületen megjelenő „okos” beviteli mezőről (és a mögötte lévő adatbázisról), akár egy könyv végén lévő listáról, jól illusztrálja, hogyan férhet meg egymás mellett a logikai rend és az egyéni-eredeti válogatótevékenység. Noha egy tárgymutató jellemzően elválaszthatatlanul kapcsolódik egy másik, szerzői jogi oltalom alatt álló műhöz, a tárgymutató maga kétségtelenül elkülöníthető, leválasztható szellemi alkotás. A betűrenddel vagy keresőmezővel az egyes tartalmi elemek (kulcsszavak és a hozzájuk kötődő ismeretek) fellelhetősége, az oldalszámok vagy a közvetlen link révén pedig azok egyedi hozzáférhetősége is teljesül.

³⁸ SZJSZT-18/2013 sz. szakvélemény, 11–12. számozott oldal.

³⁹ Gyurgyák János: Szerkesztők és szerzők kézikönyve. Osiris, Budapest, 2005, p. 182.

Az Európai Unió Bírósága az adatbázisok tág értelmezését alapul véve kimondta,⁴⁰ hogy akár egyes térképművek – a rajtuk szereplő, egyedi információértékkel bíró szimbólumokkal mint tartalmi elemekkel – is adatbázisnak minősülhetnek. Ha az egyedi objektumokat kiragadjuk a koordinátasíkként funkcionáló térképből, ezzel elveszítjük a szimbolizált objektum fellelhetőségét biztosító lokációs adatokat, amivel érdemben sérül a tartalmi elem önálló tartalma. Ha pedig az egyes, térképen ábrázolt objektumok (templom, barlang stb.) számokkal való megfeleltetését tartalmazó jelmagyarazatot távolítjuk el a térképről, úgy a szimbolizált tárgyak minőségének/jellegének megállapíthatóságát lehetetlenítjük el. Így a térképen szórványosan elhelyezett számok elvesztik szimbolizált jelentéstartalmukat, és ezáltal önálló információs értékük lényegében teljes részét is. Ezeket a több adatból álló objektumokat mindazonáltal olyan módon is fel lehetne sorakoztatni, hogy az egyes tartalmi elemek (egyfelől a koordinátapontok, másfelől az objektum elnevezése, pl. templom) egy listán szerepelnek, a koordinátapontok szerinti növekvő sorrendbe rendezetten. Adott esetben ez a lista is adatbázisnak minősülhet. A térkép mint síkvetületi ábrázoló eszköz ehhez képest ugyanakkor funkciótöbblettel bír: az egyes tartalmi elemek fellelhetőségét könnyíti meg, azok síkra vetített elhelyezkedését ábrázolja. Ilyenformán a térkép alapját képező (rögzített léptékű) sík a tartalmi elemek rendszerének minősíthető (kétdimenziós analóg grafikai módszer szerinti elrendezés), hiszen egy adott terület síkbéli leképzését tartalmazó vizuális ábrázolás az emberi elme számára kevésbé absztrakt, mint az egyes látnivalók pusztá felsorolása egy listán. Ezáltal egy térkép azzal, hogy a tipikus felhasználó számára megkönnyíti a tájékozódást, adatbázisnak minősülhet. A C-490/14. sz. ügy további fontos megállapításai, hogy egy tartalmi elem információs értéke akkor önálló, ha az adatbázisból való kinyerése után is megtartja önállóságát (ez azonban alacsony küszöböt jelent, és a tipikus felhasználó szemszögéből kell vizsgálni), továbbá hogy nem pusztán az egyedi adat, de adatok kombinációja is minősülhet önálló tartalmi elemnek egy adatbázis tekintetében.

Az Szjt. 1. § (2) bekezdés j) pontja értelmében – külön műfajként – szerzői jogi védelemben részesül a térképmű és más térképészeti alkotás, amennyiben annak egyéni, eredeti jellege van. Abban az esetben, ha egy térképmű az említett gyakorlat szerint egyúttal gyűjteményes műnek is minősíthető, úgy elméletileg – logikai értelmezéssel – alkalmazható lehet rá a gyűjteményes adatbázis mint sajátos tartalmi kategória. Ez azonban csupán egyes összetett, az egyes tartalmi elemeket (a térképen elhelyezett egyedi lokációs adatokat) kattintás útján külön rekordokként megjeleníteni képes digitális térképek esetén jöhet reálisan számításba. Ilyenkor – a tárgymutatókhoz hasonlóan – *több*, jól elkülöníthető műről beszélhetünk.

⁴⁰ C-490/14. sz. ügy (Freistaat Bayern kontra Verlag Esterbauer).

5. Összegzés

A kifejtettek rávilágítanak, hogy miért ellentmondásos fogalom a szerzői jogi védelemben részesülő adatbázis. Természetesen e két strukturálási mód nem zárja ki egymást, létezhet olyan összeállítás, amely mindkét feltételnek egyidejűleg megfelel, ugyanakkor az adatbázis attribútumának sokkal inkább tekinthető egyfajta *logikai rendszer vagy módszer* szerinti elrendezettség, semmint a gyűjteményes művekre jellemző *egyéni, eredeti összeválogatás*. Az ilyen, az említett két strukturálási módszernek egyaránt megfelelő, gyűjteményes műnek minősülő adatbázisok gyakorlatban megjelenő variánsai tehát szűk keretek közé szoríthatóak. Amint ugyanis már említésre került, nehéz olyan *monolitikus* szellemi alkotásokat elképzelni, amelyek *önmagukban* egyaránt rendelkeznek kifejezetten művészeti/irodalmi hozzáadott értékkel, és emellett egy, az adatbázis mint funkcionális eszköz közvetlen rendeltetéséből fakadó, ugyancsak kifejezett és konkrét (jellemzően gazdasági vagy kutatási célú) tároló/adatfeldolgozó ismérvvvel is. Másrészt az is kijelenthető, hogy még ha tudunk is ilyen gyűjteményeket nevesíteni, a legtöbb esetben dominánsabb lesz egyik vagy másik ismerv, strukturálási módszer (más megfogalmazásban: az ilyen szellemi alkotások alatt szükségszerűen elbillen a mérleg vagy a gyűjteményes szerzői mű, vagy az adatbázis irányába).

Ha ezekben az esetekben nem tekintünk egységes entitásként az adatbázist magába foglaló műre, hanem jogi értelemben leválasztjuk az adatbázis-komponenst, megkérdőjeleződik a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis mint speciális szerzői jogi oltalmi tárgy önálló létjogosultsága. Ugyanakkor a szerzői jog e szűk területének erős gyakorlatorientáltsága kívánatosá teszi, hogy minimálisra szorítsuk (vagy sokkal inkább kiiktassuk) azoknak az eseteknek a körét, amelyek jogi megítélése ingoványos talajon áll. A gyűjteményes műnek minősülő adatbázis esetében ráadásul – fogalmilag – két teljesen eltérő minőségű, különböző motivációból adódó tartalmi elrendezettség követelménye találkozik. A szerzői követelmény az alkotás *tartalmára* (gyűjteményes műveknél ez a tartalom az egyedi válogatómunka megnyilvánulása), míg az adatbázisjelleg követelménye az alkotás *struktúrájára* és a tartalom összetevőinek *hozzáférhetőségére* nézve jelent megkötést. A szerzői (egyéni-eredeti jelleget megkövetelő) kritérium a szubjektív tartalom, a sajátos válogatás fontosságát, míg az adatbázisjelleg (elrendezési módszer/rendszer és egyedi hozzáférhetőség) a tartalomtól, és így tipikusan a szellemi alkotás létrehozójának egyéniségétől függetleníthető tartalmi rendezettség bizonyos módját jelenti, mely két attribútumrendszer általában egymással ellentétes irányba hat – ekként kettészakítva az elméletben egységes alkotást.